PAKOLAISNEUVONTA

Eduskunnan työelämä- ja tasa-arvovaliokunnalle

Asia: Valtioneuvoston ihmisoikeuspoliittinen selonteko VNS 10/2021 vp

Pakolaisneuvonta ry:n lausunto

Pakolaisneuvonta kiittää mahdollisuudesta lausua valtioneuvoston selonteosta. Pakolaisneuvonta keskittyy lausunnossa turvapaikka- ja maahanmuuttopolitiikkaan liittyviin keskeisiin perus- ja ihmisoikeuskysymyksiin, joita selonteossa ei ole nähdäksemme riittävästi huomioitu ja joiden osalta nostetaan lähinnä esiin muutama ajankohtainen esimerkki.

Pakolaisneuvonta pitää erittäin hyvänä asiana, että Suomi painottaa perus- ja ihmisoikeuksia, yhdenvertaista kohtelua ja oikeusvaltioperiaatteen noudattamista. Sitä tulisi kuitenkin vaatia johdonmukaisesti ja tosiasiallisesti noudatettavaksi myös maahanmuutto- ja turvapaikka-asioissa.

Perus- ja ihmisoikeudet, yhdenvertainen kohtelu ja oikeusvaltioperiaate ovat olennainen osa demokraattisen oikeusvaltion ja myös EU:n perustaa. Perusoikeuskirjalla on sama oikeudellinen painoarvo kuin perussopimuksilla. Kaikessa EU:n ja jäsenvaltioiden kansallisessa toiminnassa on kunnioitettava kansainvälisen oikeuden velvoitteita (ml. Euroopan ihmisoikeussopimus) sekä perus - ja ihmisoikeuksia.

Turvapaikkamenettelyssä on aina kyse perustavanlaatuisista ihmisoikeuksista, kuten oikeudesta hakea turvapaikkaa, ehdottomasta palautuskiellosta ja oikeudesta elämään sekä oikeudesta ihmisarvoiseen elämään. Ehdottomia oikeuksia on noudatettava jokaisen kohdalla ja aina myös poikkeusoloissa. Lisäksi turvapaikkamenettelyssä ja laajemmin ulkomaalaisasioissa on usein kyse myös muista perustavanlaatuisista oikeuksista kuten lapsen etu ja oikeudet ja oikeus perhe-elämään.

Tosiasiassa syksyn 2015 poikkeustilanteen jälkeen Suomi on osaltaan vahvistanut EU:ssa vaikuttavaa trendiä, jossa EU:n jäsenvaltiot pyrkivät hakemaan kansainväliselle suojelulle mahdollisimman alhaista tasoa (ns. race to bottom –vaikutus). Tämä on näkynyt huolestuttavalla tavalla myös keskustelussa ja suhtautumisessa kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin. Kansainvälisessä ihmisoikeuspolitiikassaan Suomi on toistaiseksi asemoinut itsensä tämän kehityksen vastapainoksi tukemalla nimenomaan kansainvälistä sopimusperustaista järjestelmää. Turvapaikanhakijoiden aseman heikentäminen ja minimitason suojan tavoittelu eivät ole kovin helposti yhdistettävissä tähän asetelmaan. Nämä seikat todettiin muun muassa ulkomaalaislainsäädäntöä koskevien säädösmuutosten ja soveltamiskäytäntöjen vaikutuksia selvittäneessä VN TEAS –tutkimuksessa (VNTEAS 2020:10).

Perus- ja ihmisoikeudet luovat demokraattisen oikeusvaltion perustan. Suomen tulee sekä kansallisesti että EU-tasolla painottaa johdonmukaisesti oikeusvaltioperiaatteita myös maahanmuutto- ja turvapaikkapolitikan osalta ja

Pakolaisneuvonta ry
Pasilanraitio 9
00240 Helsinki
Puh (09) 2313 9300
Faksi (09) 2313 9310
pan@pakolaisneuvonta.fi

siihen liittyvän lainsäädännön uudistamisessa. Kaikessa kansallisessa ja EU:n toiminnassa on kunnioitettava kansainvälisen oikeuden velvoitteita sekä perus- ja ihmisoikeuksia. Tämä myös asettaa selkeät rajat kompromisseille.

Tätä ei ole kuitenkaan riittävästi huomioitu esimerkiksi nyt Eduskunnassa käsiteltävänä olevassa komission ehdotuksessa EU:n uudeksi maahanmuutto- ja turvapaikkasopimukseksi ja siihen liittyvissä lainsäädäntöesityksissä. Komission ehdotukset sisältävät useita esityksiä, jotka ovat omiaan heikentämään entisestään turvapaikkamenettelyn oikeusturvatakeita eikä se tuo vastauksia myöskään todellisiin ongelmiin eurooppalaisessa turvapaikkajärjestelmässä eli sen osalta, miten saadaan jäsenvaltiot noudattamaan unionin lainsäädäntöä ja miten luotaisiin toimiva vastuunjako ja solidaarisuus (yhteisvastuu). Esimerkiksi pakollisten nopeutettujen huonolaatuisten rajamenettelyiden painottamisen ja lisäämisen sijaan tulisi kehittää nopeutettuja menettelyjä ns. selville myönteisille tapauksille. Tällä turvattaisiin ehdottomia palautuskieltoja vaarantamatta viranomaisten resurssien käyttäminen monimutkaisiin ja vaativampiin tapauksiin.

Tämä korostuu myös juuri käsiteltävänä olevissa komission ehdotuksissa välineellistämistä koskevaksi väliaikaiseksi ja pysyväksi mekanismiksi. Marraskuussa Euroopan komissio esitti ehdotuksen väliaikaisesta päätöslauselmasta liittyen niin kutsuttuun turvapaikanhakijoiden välineellistämiseen. Joulukuussa annettiin jo uusi ehdotus pysyvästä mekanismista tällaisiin tilanteisiin. Ehdotukset loisivat käytännössä mallin, jossa ns. välineellistämien tilanteessa jokainen turvapaikanhakija summaariseen huonolaatuiseen turvapaikkamenettelyyn ilman oikeusturvatakeita ja tosiasiallisen säilöönoton kohteeksi. Edes lapsien kohdalla ei tehdä poikkeusta. Haavoittuvassa asemassa olevien asema ja tunnistaminen sivuutetaan käytännössä täysin. Tämä on väistämättä selkeästi ristiriidassa perus- ja ihmisoikeusvelvoitteiden kanssa. Lisäksi ehdotus tarkoittaisi, että eurooppalaisesta turvapaikkajärjestelmästä tulisi entistä hajanaisempi ja monimutkaisempi luomalla erityissäännöt niille jäsenvaltioille, jotka vetoavat välineellistämisasetukseen. Välineellistämistä koskevan väliaikaisen mekanismin ja nyt käsiteltävänä olevan pysyvän mekanismin keskeinen ajatus on lakiin perustuvista velvoitteista poikkeamisen laajentaminen ja normalisointi.

Tilanteet, joissa EU-jäsenvaltiot loukkaavat kansainvälistä suojelua hakemaan pyrkivien keskeisimpiä, ehdottomia ihmisoikeuksia -esimerkiksi Välimerellä ja Baltiassa sekä Englannin kanaalissa - ovat jatkuneet jo vuosia ja jatkuvat edelleen. Satoja ihmisiä, myös lukuisia lapsia on kuollut EU:n jäsenvaltioiden viranomaisten toiminnan johdosta. Myös EIT on todennut toistuvasti tämän toiminnan ja yritykset sulkea silmät ihmisoikeusluokkauksilta laittomaksi. Suomen tulisi vaatia myös sitä, että EU:n tulisi puuttua johdonmukaisesti jäsenvaltioissa kuten Puolassa tapahtuviin oikeusvaltioperiaatteen loukkauksiin.

Se, että perus- ja ihmisoikeudet eivät toteudu turvapaikkamenettelyssä johtaa sekä menettelyiden pitkittymiseen että paperittomuuteen sekä pahimmillaan ehdottoman palautuskiellon loukkaamiseen. Esimerkiksi Pakolaisneuvonta on vuodesta 2009 lähtien joutunut viemään17 tapausta YK:n kidutuksen vastaiseen komiteaan (CAT) estääkseen palautuskiellon loukkaus. Näistä viisi on vireillä, mutta kaikki muut valitukset ovat johtaneet siihen, että hakijalle on myönnetty turvapaikka (8 tapauksessa) tai vähintään oleskelulupa yksilöllisistä

Pakolaisneuvonta ry
Pasilanraitio 9
00240 Helsinki
Puh (09) 2313 9300
Faksi (09) 2313 9310
pan@pakolaisneuvonta.fi

inhimillisistä syistä (4 tapauksessa). Neljä valitusta on johtanut CAT:n lopulliseen ratkaisuun, jossa on todettu että kansallinen päätös on ollut kidutuksen kieltoa koskevan sopimuksen 3 artiklan vastainen.

Sen sijaan, että EU:n tasolla rakennettaisiin yhtenäistä turvapaikkajärjestelmää erittäin ongelmallisten rajamenettelyjen pohjalta ja käytetään niihin resursseja, tulisi panostaa tehokkaan ja oikeusvarman normaalin turvapaikkamenettelyn kehittämiseen.

Lisäksi esimerkkinä vakavista maahanmuuttopolitiikkaan liittyvistä perus- ja ihmisoikeuskysymyksistä voidaan mainita paperittomuus ja perheenyhdistäminen. Suomessa on erityisesti kesästä 2015 lähtien tehty useita lain ja käytännön tiukennuksia, jotka ovat lisänneet paperittomuutta ja lisäksi tehneet Suomeen hyvinkin kotoutuneiden paperittomien oleskelun laillistamisen lähes mahdottomaksi. Myös perheenyhdistämiseen liittyvää lainsäädäntöä on Suomessa tiukennettu monin tavoin viimeisen vuosikymmenen aikana. Käytännössä kaikkein heikoimmassa asemassa olevilla ei ole tällä hetkellä mahdollisuutta perheenyhdistämiseen sekä taloudellisten että käytännön teknisten esteiden takia. Tähän liittyen Pakolaisneuvonta on joutunut viemään lyhyessä ajassa useita perheenyhdistämmistapauksia ylikansallisiin. Lokakuusta 2021 Pakolaisneuvonta on tehnyt 3 valitusta lapsen oikeuksien komiteaan, joissa kaikissa on kyse kansainvälistä suojelua saaneen oikeudesta perhe-elämään, lapsen oikeuksien ja lapsen edun arvioinnista. Pakolaisneuvonnan Euroopan ihmisoikeustuomioistuimeen (EIT) elokuussa 2020 viemä perheenyhdistämistapaus on juuri kommunikoitavana.

Marjaana Laine
Johtava juristi
Pakolaisneuvonta ry

Pakolaisneuvonta ry
Pasilanraitio 9
00240 Helsinki
Puh (09) 2313 9300
Faksi (09) 2313 9310
pan@pakolaisneuvonta.fi